

Tematikus összeállítás

A TÁJÉPÍTÉSZET KIBONTAKOZÁSA ÉS SOKRÉTŰ FELADATA

EVOLVEMENT AND MULTIFUNCTIONALITY OF LANDSCAPE ARCHITECTURE

VENDÉGSZERKESZTŐ: KONKOLY-GYURÓ ÉVA

BEVEZETÉS

INTRODUCTION

Konkoly-Gyuró Éva

CSc, egyetemi tanár, Soproni Egyetem Benedek Elek Pedagógiai Kar, Társadalom-, Szociális és Kommunikációtudományok Intézete
konkoly-gyuro.eva@uni-sopron.hu

ÖSSZEFOGLALÁS

A nemzetközi szóhasználatban tájépítésztként gyökeret vert fogalom (landscape architecture) az embert a civilizáció hajnalától kísérő tevékenység. A pleisztocén jégkorszakok végétől, a nomád néesség megtelepedésének kezdetétől a jelenkorig a környezetalakítás mind nagyobb térségekre terjedt ki, és mára az ember földi életminőségének és jövőbeli életlehetőségeinek meghatározó tényezőjévé vált. A tájépítészet széles spektrumot fog át a hajlék körül elkerített tér, a kert művelésétől, a települési közterek alakításán át a táj rendezéséig és a terület-, illetve erőforrás-használat szabályozásáig. A *Magyar Tudomány* jelen tematikus számában a tájépítészet kibontakozását és sokrétű tervezési feladatait mutatjuk be.

ABSTRACT

Landscape architecture, as established as an international term, has existed as an activity accompanying humans since the dawn of civilisation. From the late Pleistocene glacial periods, when nomad tribes started to settle down, the formation of the environment expanded to more and more large territories, and today it became a decisive factor in the environmental quality and future living conditions. Landscape architecture overarches a broad spectrum from the cultivation of the imparked area around the house/cot, through the design of public grounds of the settlements, to the landscape formation and the spatial regulation of the natural resource use. The present thematic issue of *Magyar Tudomány* gives an overview of the evolvement and the various planning tasks of landscape architecture.

Kulcsszavak: tájépítészet, kerttervezés, zöldfelület-rendezés, tájrendezés, környezettervezés

Keywords: landscape architecture, garden design, green space planning, landscape planning, environmental planning

BEVEZETÉS

A tájépítészet az emberi környezetet alakítja a civilizáció hajnalától napjainkig. Az élelemtermelést szolgáló elkerített tér létrehozásától mind nagyobb térségekre terjedt ki, és ma már kevés olyan területet találunk a Földön, amely ne állna közvetlen vagy közvetett módon emberi hatás alatt. A természettel együttműködő, harmonikus használat jövőnk záloga, ezért a tájépítészet ma már a klímaváltozás hatásainak enyhítésében, a biodiverzitás és a vizek védelmében, összességében a környezetügyben és a fenntarthatóságban is mind nagyobb szerepet kap. Tudományos alapjai is igen sokrétűek, hiszen a természettudományi és a műszaki ismereteken túl művészetelméleti, történeti és szociológiai ismeretek is szükségesek ahhoz, hogy emberi környezetünket jó minőségűvé alakíthassuk.

A kert- és a tájalakítás a környezetkultúra jellemzője, indikátora is, ami nem pusztán a mai kultúrafogalmunk (művészet, expresszív kultúra) szempontjából fontos, úgymint kertművészet és öko-art, land-art. Lényeges a kultúra eredeti 'művelés', 'gondozás' értelmében is, amint azt az agrikultura, szilvikultura, hortikultura szavaink is kifejezik. A külső megjelenés, a stílus, az átalakítottság, illetve természetesség stb. annak a szellemi, szemléleti tartalomnak a tükré, amely koronként változó elvek és célok mentén rendezte be az ember által lakott és formált világot. A szép, igényes, jól funkcionáló kert, zöldfelület és táj a mindenkori művelésnek és gondozásnak kifejeződése, és annak a természeti létközegnek is, amivel együttműködve az ember azt megalkotta.

A TÁJÉPÍTÉSZET KIBONTAKOZÁSA

A kezdetek az ember megtelepedéséig nyúlnak vissza. A tízezer év előtt kezdődött holocén első időszakában, a felmelegedő klímában kiszáradó, egykor zöld sivatagokból a vándorló népcsoportok a nagy folyók közelébe húzódtak. Megindult a letelepedés, ahol a hajlék körüli elkerített tér, a kert művelésével kezdődött meg a mezőgazdaság, amely forradalmian átalakította az életmódot és a környezet-használatot is. Az ókori agrikultúra a nagy folyók völgyében élelembőséget teremtett, ami népességnövekedéshez és városok létrejöttéhez vezetett. Hammurapi

törvénykönyve a Kr. e. 18. században felsorolta a kertész feladatait, amely előírások főként a haszonnövények termesztésére és védelmére vonatkoztak. Azonban az uralkodók palotái körül a díszkertek művészi alakítása is megjelent (Szemiramisz függőkertje), amely az esztétikai szempontokon túl klimatizáló szerepet is betöltött. A városok zöld tereinek alakítása során közcélú világi és szakrális tereket hoztak létre, ahol a növények mellett a vízfelszínnek is kulcsszerepet kaptak. A görög és a római templomokat szentelt ligetek övezték, ligetes térben folytak az olimpiai játékok, és Platón Akadémosz ligetében hozta létre filozófiai iskoláját.

A középkori várkertek, kolostorkertek szűk terei mellett a reneszánszban az ókori villaépítés hagyományának felélesztése nyomán az épületekkel szerves egységet alkotó architektonikus kerteket hoztak létre, amelyek mindinkább az emberi tartózkodásra, felüdülésre alkalmas terekké váltak. A barokkban, az abszolútizmus korában a központba futó sugarak által képzett hatalmas, távolba vezető látványtengelyek, vue-k váltak jellemzővé. Megjelent a tágabb tér rendezése, a barokk táj, amelyben távoli objektumok, templomok, kastélyok, gloriettek zárták a látványtengelyeket. A jelentős építmények, a mindinkább túldíszített kert és a rendezett táj szerves egységet alkotott, tudatosan tervezetté vált. A földesúri birtokokon a tájszépítés is szerepet kapott, az uradalmak majorságai és a közöttük húzódó utak fásítása is megjelent, és lovaglóutakat, ún. zöld allée-kat hoztak létre, amelyek révén fasorokkal szőtték át a tájat.

A barokk túlformalizált, gyakran túldíszített kertjeivel szemben Angliában a 18. században a tájfestészet és a felvilágosodás „vissza a természethez” elve által is inspiráltan megjelent a festői kert, amelyben a gyepes, ligetes, természetközeli tájideált, a pasztorál idillt jelenítették meg. A kezdetben minden díszítőelemtől mentes, puritán angolkertekben a barokk egyenesei és nyírott növényei helyett megjelent az 'S' vonal mint szépségvonal, amely körül a fás vegetáció természetes formái mutatkozhattak meg. Később a távoli utazások nyomán számos új épített elem és idegenföldi növényritkaság került a gyűjteményes kertekbe, és a romantika korában pedig az érzelmekre ható motívumok és építmények jelentek meg. Miközben a kertekben a természetközelség vált vezérelvvé, a modern korban a táj mérnöki átalakítása mind nagyobb mértékűvé vált. A tájat elsősorban a vízépítéshez, vízrendezéshez, majd az út és vasútépítéshez kapcsolódó műszaki létesítmények formálták át, amelyek az alföldek és a hegyvidéki medencék és folyóvölgyek mélyreható tájváltozását hozták.

A 19. század végétől mind a kertépítészetben, mind a tájrendezésben a funkcionalizmus vált meghatározóvá, amelyben a zöldfelületek sokrétű rendeltetése került előtérbe. A településhálózat differenciálódása, az iparosodás és a városiasodás, az út- és vasúthálózat bővülése, a mezőgazdaság intenzifikációja, a növekvő környezetszennyezés és üdülési, rekreációs igények, a természet- és környezetvédelem mind több elvárást támasztott a zöldfelületek iránt. A számos zöldfelület-rendeltetést, ökoszisztéma-szolgáltatást és tájfunkciót tudatos tájépi-

tészeti tervezés által nyújthatják kertjeink és tájaink. A léptékek és a funkciók szerint megoszló tájépítészeti tevékenységek: az egyes zöldfelületi objektumok, létesítmények tervezése, a településrészek-települések zöldfelületi rendszertervezése, a települések és a tájak zöldinfrastruktúra hálózatainak tervezése, valamint a térségi és az országos léptékű területrendezési tervek környezeti tartalmú munkarészeinek elkészítése.

A TÁJÉPÍTÉSZET FELADATA

A tájépítészet természettel tervezést jelent, amelyben a megőrzés, a helyreállítás és a létrehozás is szerepet kap. A tájépítészet a természeti elemekkel az emberi környezetet alakítja. Alapvető építőeleme a növény, de tevékenységébe bevonja a műszaki, mérnöki létesítményeket is. A kertek és a tájak alkotóelemeit megkísérli az ember és a természet együttes érdekének megfelelően harmonikusan, gazdaságosan, esztétikusan, a jelen és a jövőt szolgálva alakítani. A tájépítészet sokrétű, önálló tevékenységi kör, de minden esetben meghatározott kontextusban, összefüggésrendszerben létezik. A kontextus részei az adott tervezett tér természeti adottságai (éghajlat, domborzat, vízrajz, talaj, élőhelyek, természetesség stb.), a tér rendeltetése (lakó, üdülő, gazdasági, természet-, környezetvédelmi, infrastrukturális funkció) és a társadalmi igények (természeti és kulturális örökségvédelmi, rekonstrukciós, fejlesztési célok), valamint az adott táj, tájrészlet karaktere.

A tájépítészet az ember és a természet érdekeit egyaránt figyelembe véve segíti elő a jelen és a jövő generációk számára az élhető, jó minőségű környezet kialakítását. Tevékenységét több léptékben (objektum, település, térség/táj, ország) végzi. Az objektumok a tervezési alapegységek, amelyek lehetnek magán és közkertek, közlekedési zöldfelületek, zöld szigetek, intézmények és gazdasági létesítmények zöldfelületei, de akár egy rehabilitációs vagy rekonstrukciós terület is (bánya, holtág, depónia, felhagyott iparterület). Települési és táji léptékben a tájépítészet a zöldfelületi objektumokat térben összefüggő hálózattá, rendszerre szervezi annak érdekében, hogy a települések és a tájak teljes térszerkezetét átszójék a biológiailag aktív, növényvel és vízzel borított felszínek. Ez a jó emberi környezetminőség és a biodiverzitás megőrzése, valamint számos környezeti ökoszisztéma-szolgáltatás fenntartásának záloga.

A tájépítészet tudományos alapjai igen szerteágazóak, hiszen a kertészetten és a botanikán túl ökológiai, építészeti, település-, területrendezési, művészetelméleti és történeti, szociológiai ismeretek is szükségesek ahhoz, hogy emberi környezetünket jó minőségűvé alakíthassuk. A *Magyar Tudomány* jelen lapszámában a tájépítészet sokrétű tervezési feladatairól és ezek tudományos alapjaiból adunk vázlatos áttekintést a teljesség igénye nélkül. Fekete Albert szerzőtársaival a legutóbbi időkig méltatlanul kevés figyelemben részesülő kertörökség felméréséről

ad áttekintést. Számot ad a közelmúltban létrehozott Kertörökség Alapítványról, amelynek fő célja a Kárpát-medence magyar kerttörténeti emlékeiről és tájépítészeti örökségéről rendelkezésre álló adatok összegyűjtése és átfogó inventárium készítése. Illyés Zsuzsa tanulmányában a tájtörténet néhány fontos aspektusát tárja elénk, amelyek a jövő térstratégiáinak megalapozását szolgálják. M. Szilágyi Kinga és Vaszócsik Vilja áttekintése a zöldfelületi rendszer, valamint az ebből kibontakozó zöldinfrastruktúra-tervezés történetét és alapjait mutatja be. Fontos aspektusa az írásnak az a történeti vonatkozás, amelyben a zöldfelületek környezet-egészségügyi szerepének múltbéli felismerését, valamint a tájépítészet elméleti gyökereinek kiszélesedését láthatjuk. Utóbbi elvezetett a modern zöldinfrastruktúra koncepcióig, ahol már összekapcsolódnak az emberi környezet jobbítására irányuló célok a természetvédelemmel. Jombach Sándor és Kollányi László a térinformatika szerepéről és mai alkalmazásairól ad áttekintést. A digitális térképezés fejlődése mind a kutatásban, mind a tervezésben lényegesen megnövelte a térhez, a konkrét helyhez köthető, feldolgozott adatok mennyiségét. A számítógépes téradat-feldolgozás olyan térbeli összefüggések feltárására, következtetésekre ad módot, amelyek a tervezés tudományos megalapozásának színvonalát nagyban megemelték, főként a kölcsönhatások felismerésében. A vizualizációs technikák ugrásszerű fejlődése pedig a tervek közvélemény számára is érthető bemutatásában jelentett komoly előrelépést. A közvélemény együttműködése az adatok széles körű gyűjtésében és a tervek által érintettek bevonása az információképzésbe, valamint a tervezési folyamatba a felelős döntéseken alapuló demokratikus gyakorlat része. Boromisza Zsombor és munkatársai a táj kutatásban és a -tervezésben is mind fontosabbá váló közösségi ismeretek és vélemény megismerésének módját, példáit ismertetik. Az érintettek tudása jelentősen gazdagítja a kutatásokat, és részvételük a tervezésben a gondos környezethasználat egyik záloga. Végül Kincses Krisztina és Csőszi Mónika írása a tájépítészeti szemléletileg alapvetően meghatározó Európa Tanács Táj Egyezményéről és az ennek nyomán kezdődött átfogó, hazai tájkarakter-elemzésről ad számot.

IRODALOM

- Boults, E. – Sullivan, C. (2010): *Illustrated History of Landscape Design*. Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons Inc.
- Konkoly-Gyuró É. (2013): *Környezettervezés*. Budapest: Mezőgazda Kiadó
- Ormos I. (1967): *A kerttervezés története és gyakorlata*. Budapest: Mezőgazdasági Kiadó